

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ



МАХАТАДЗЕ КАРИНА ГЕОРГІЇВНА

УДК 343.9:343.625 (477)

**ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ,
ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ:
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

ДРЬОМІН Віктор Миколайович
Національний університет «Одеська
юридична академія»,
завідувач кафедри кримінології та

Офіційні опоненти:

кримінально-виконавчого права
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

СОТУЛА Олександр Сергійович,
Херсонський державний університет,
професор кафедри галузевого права;

кандидат юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

ВАСИЛЕВИЧ Віталій Вацлавович,
Національна академія внутрішніх справ,
учений секретар секретаріату Вченої ради

Захист відбудеться « ____ » _____ 2018 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



І. В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З розвитком соціуму та вкоріненням у ньому загальнолюдських ідеалів життя й здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю. У зв'язку з цим у всіх демократичних країнах фундаментальне місце посідають норми щодо охорони життя та здоров'я людини, а також відносини взаємодопомоги.

Принцип взаємодопомоги здавна існував у системі правил людського співжиття. Він не лише закріплений у нормах моралі, а й передбачений у законодавчих нормах, що є відображенням його важливості для сучасного суспільства, його нормального та сталого розвитку. Тому Кримінальний кодекс України (далі – КК України), захищаючи найбільш важливі суспільні відносини, висунув на передній план охорону життєво важливих інтересів людини.

Потенційну небезпеку становлять як діяння, що вчиняються шляхом цілеспрямованих дій (наприклад, тілесні пошкодження, вбивства тощо), так і діяння, які посягають на безпеку життя й здоров'я людини шляхом бездіяльності. До них, зокрема, належать залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Такі діяння є неприйнятними з позиції як моральних правил, так і закону, оскільки потерпілими, як правило, є ті, хто не в змозі самотійно себе захистити, зокрема малолітні діти, особи похилого віку та інші особи.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці таких фахівців із кримінального права, кримінології й криміналістики, як Ю.П. Аленін, П.П. Андрушко, Л.І. Аркуша, О.М. Бандурка, В.С. Батиргареева, Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, А.М. Бойко, В.І. Борисов, О.Ю. Бусол, В.В. Василевич, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, С.Я. Лихова, А.А. Музика, В.О. Навроцький, С.І. Нежурбіда, В.І. Осадчий, В.М. Попович, П.П. Сердюк, О.С. Сотула, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, В.В. Тіщенко, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.І. Шакун, Є.Ю. Шостко, Н.С. Юзікова, Н.М. Ярмиш, О.Н. Ярмиш, С.С. Яценко та інші. Незважаючи на наявність наукових робіт, присвячених вивченню злочинів проти життя й здоров'я людини, дослідження залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, не знайшло цілісного відображення в існуючих наукових працях кримінологічної спрямованості, що зумовлює необхідність проведення такого вивчення.

Останнім часом дослідження залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, проводились, як правило, з кримінально-правових позицій. Так, В.В. Бабаніна захистила кандидатську дисертацію на тему «Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці» (2010 р.), Є.О. Пилипенко – кандидатську дисертацію на тему

«Кримінально-правове забезпечення протидії залишенню в небезпеці» (2013 р.), О.В. Хуторянський – кандидатську дисертацію на тему «Кримінально-правова характеристика ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» (2013 р.). Вивченню криміналістичних особливостей розслідування злочинів досліджуваного виду присвячено кандидатську дисертацію С.І. Ольховенка «Методика розслідування залишення в небезпеці потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди» (2011 р.). Психологічні аспекти зазначеного явища проаналізовані О.В. Чайкою в кандидатській дисертації «Юридико-психологічна характеристика злочинів, пов'язаних із ненаданням допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» (2010 р.). Безсумнівно, названі роботи мають наукову цінність, однак з огляду на специфіку досліджень вони не висвітлюють велику кількість питань, пов'язаних із детермінацією та попередженням злочинів у цій сфері.

Зарубіжні автори також приділяли увагу дослідженню злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Зокрема, вагомий внесок у науку з аналізованого питання зробили Н.Г. Александрова, М.А. Горбатова, Ю.О. Власов, Я.О. Миц, С.І. Молчанов.

Однак нині відсутнє комплексне кримінологічне дослідження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, що зумовлює необхідність його проведення з урахуванням наукових результатів, отриманих у суміжних науках та . Вказане визначає теоретичну й практичну значущість цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права «Теоретико-методологічні засади та прикладні проблеми протидії криміналізації суспільства: інтеграційний вимір» на 2016–2020 рр. як складової частини плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U1842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є кримінологічна характеристика злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вивчення осіб та аналіз основних заходів попередження цих злочинів. Для досягнення поставленої мети в роботі були визначені такі завдання:

розкрити соціальні передумови криміналізації залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

охарактеризувати стан і тенденції предикатних злочинів залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

здійснити кримінологічну характеристику кількісних і якісних показників залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

надати кримінологічну характеристику осіб, які вчинили злочини у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

обґрунтувати диспозиційну концепцію регуляції поведінки осіб під час вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

охарактеризувати особливості детермінації злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

розкрити поняття й зміст заходів попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

проаналізувати кримінально-правову відповідальність у механізмі попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Предметом дослідження є кримінологічний аналіз залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Методи дослідження. З огляду на специфіку предмета дослідження та завдання, що ставляться в роботі, дисертаційне дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності й методологічного плюралізму. Методика дослідження складалася із чотирьох рівнів наукової методології: філософських, загальнологічних, загальнонаукових і конкретно-наукових методів. Основним методом на філософському рівні був діалектичний метод пізнання соціальних явищ і процесів, що дав змогу розглянути досліджуваний вид злочинів у динаміці та взаємозв'язку з іншими явищами буття, а також виявити усталені закономірності й тенденції (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 2.4). Формально-догматичний метод використовувався для тлумачення окремих положень чинного законодавства України (підрозділи 2.4, 3.1, 3.2). За допомогою системно-структурного й формально-логічного методів визначено основні детермінанти та кримінологічні основи криміналізації злочинів аналізованого виду (підрозділи 1.1, 2.4). Для пошуку та з'ясування сутності й природи відносин під час вчинення злочинів необхідним було використання загальнологічних методів наукового пізнання, до яких належать аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія (усі підрозділи). За допомогою конкретно-соціологічних методів проведено аналіз вироків у кримінальних справах за злочини, передбачені статтями 135, 136 КК України. Проведено два власні соціологічні опитування щодо визначення соціально прийнятної моделі поведінки під час дорожньо-транспортної пригоди та після

насильницького вирішення конфлікту. Також проведено інтерв'ювання співробітників служб у справах дітей щодо предмета дослідження. За допомогою контент-аналізу вивчено наукові дослідження з проблематики теми, офіційні повідомлення в засобах масової інформації та аналітичні матеріали правоохоронних органів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1). За допомогою методу екстраполяції здійснено прогнозування рівня досліджуваного виду злочинів (підрозділ 2.1).

Емпіричну базу дослідження становлять вирoki в кримінальних справах за статтями 135, 136 КК України, що містяться у відкритому доступі в Єдиному державному реєстрі судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади, постановлені в період із 2008 р. по лютий 2018 р. (загалом опрацьовано 191 вирок у кримінальних справах, за якими засуджено 191 особу); офіційна статистична звітність Генеральної прокуратури України в період з 2013 р. по січень 2018 р., а також результати власного анонімного соціологічного опитування. Загалом опрацьовано 800 анкет для вивчення думки респондентів щодо допустимої поведінки під час дорожньо-транспортної пригоди та після насильницького вирішення конфлікту. Проведено експертне опитування 10 співробітників служб у справах дітей шляхом інтерв'ювання з відкритими запитаннями.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінологічним дослідженням злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. У межах проведеного дослідження отримано такі результати, що характеризуються науковою новизною:

вперше:

обґрунтовано, що вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є наслідком стереотипізації антисуспільної поведінки внаслідок деформованих цінностей, байдужості до проблем оточуючих, відмови у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення безпеки близьких;

запропоновано класифікацію злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, залежно від сфери життєдіяльності особи, яка вчиняє такі злочини, з поділом на сімейно-побутову, дозвілєву сфери та сферу дорожнього руху;

здійснено кримінологічний аналіз кількісних і якісних показників злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та встановлено їх характерні особливості, до яких віднесено відсутність спеціального рецидиву, одноособовість, переважне вчинення в межах населених пунктів (у дозвілєвій і сімейно-побутовій сферах), сталий характер динаміки зареєстрованих злочинів;

на підставі емпіричного дослідження встановлено, що вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є наслідком взаємозв'язку умов

життєдіяльності індивіда та його конкретних потреб, які під час взаємодії утворюють стереотипну модель поведінки;

виділено фактори, що детермінують вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, з поділом на такі, що детермінують вчинення злочинів досліджуваного виду, та ті, що впливають на настання суспільно небезпечних наслідків. До факторів, які детермінують вчинення злочинів, віднесено суб'єктивні (дифузію відповідальності, деформацію правосвідомості, диспозиційність поведінки тощо) та об'єктивні (дисфункцію сім'ї як соціального інституту, маргіналізацію частини суспільства тощо). До факторів, які впливають на настання суспільно небезпечних наслідків, віднесено природні та фізіологічні чинники;

аргументовано, що попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, має бути спрямоване на покращення соціальних та економічних передумов формування загальнолюдських цінностей, тобто поваги до людини й необхідності надання допомоги в критичних для життя станах. З огляду на специфіку злочинів досліджуваного виду обґрунтовано, що заходи попередження залежно від їх змісту й напрямів здійснення варто класифікувати на такі типи: соціально-економічні, правові, ціннісно-виховні, інформаційні, організаційно-технічні, віктимологічні;

вдосконалено:

теоретичні положення щодо поняття, змісту та меж небезпечного для життя людини стану. Обґрунтовано, що критичність стану жертви може наставати через різні причини (суб'єктивні й об'єктивні). Залежно від тривалості контакту джерела загрози із жертвою необхідно виокремлювати безпосередню та віддалену небезпеку;

наукові погляди щодо причин латентності злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, яка пов'язана з латентністю вчиненого злочину або стереотипізацією поведінки;

наукові напрацювання щодо предикатних злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, до яких віднесено порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 КК України), тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (статті 121–128 КК України); здійснено аналіз їх статистичних закономірностей у сучасний період;

дістали подальшого розвитку:

положення щодо соціальних передумов криміналізації злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Обґрунтовано, що наявність кримінальної відповідальності за ігнорування принципу взаємодопомоги є необхідною умовою захисту життя людини в сучасних умовах;

теоретичні положення щодо характеристики особистісних властивостей осіб, які вчиняють злочини дослідженого виду, а також визначено типові ознаки таких осіб залежно від сфери вчинення злочину. Так, у сімейно-побутовій і дозвіллєвій сферах – це особи з високим рівнем соціально-педагогічної занедбаності, низьким освітнім рівнем, соціально неприйнятним або аморальним способом життя, які зловживають алкогольними напоями. У сфері дорожнього руху – це, як правило, матеріально забезпечені особи із середнім або високим освітнім рівнем, соціально прийнятною або задовільною поведінкою, а вчинення злочину пов'язане із загальною стереотипізацією поведінки з деформацією загальнолюдських цінностей;

наукові положення щодо кримінальної відповідальності в механізмі попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, а також запропоновано доповнення санкції статті 135 КК України альтернативними видами покарань – штрафом або громадськими роботами.

Практичне значення отриманих результатів. Одержані результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані у:

науково-дослідницькій роботі – як підґрунтя для подальших наукових досліджень злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;

нормотворчій і правозастосовній діяльності – у процесі розроблення та вдосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на протидію злочинам досліджуваного виду та пов'язаним із ними негативним явищам; у профілактичній діяльності служби в справах дітей (довідка про впровадження в діяльність служби в справах дітей № 01-34/1180/18 від 1 червня 2018 р.);

навчально-методичному процесі – під час підготовки та викладання у закладах вищої освіти навчальних дисциплін «Кримінологія» та «Запобігання загальнокримінальній злочинності», розроблення методичних рекомендацій та навчальних посібників із зазначених дисциплін (Акт впровадження в навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» результатів дисертації від 5 квітня 2018 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні й практичні положення та висновки дисертаційного дослідження були обговорені на засіданнях кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія», а також оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови» (м. Одеса, 16 червня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 11 публікаціях, серед яких 4 статті опубліковано в наукових фахових періодичних виданнях України, 2 статті – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у 5 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені окресленою проблематикою, метою та завданнями, а також теоретико-методологічними засадами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з яких основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження, його методологічна та емпірична бази, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, висвітлюється наукова новизна дослідження та практичне значення результатів, наводяться дані про їх апробацію.

Перший розділ «Кримінологічні основи криміналізації злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» складається з двох підрозділів та присвячений встановленню соціальних основ криміналізації злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, а також дослідженню стану й тенденцій предикатних злочинів.

У **підрозділі 1.1 «Соціальні передумови криміналізації злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані»** обґрунтовано необхідність існування в КК України норм, що передбачають відповідальність за залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Доведено, що криміналізація залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є соціально зумовленою й необхідною за сучасних умов. Існування кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, поряд із канонами релігії й моралі ефективно впливає на профілактику правопорушень.

Залишення в небезпеці та ненадання допомоги – складний вчинок, що складається з декількох елементів. Його можна піддавати оцінці із соціальної та морально-етичної позицій лише в тому разі, якщо він є винним, тобто свідомим і вольовим. Особа, яка відмовилася втручатися в ситуацію, що

склалася навколо потерпілого, має усвідомлювати факт знаходження останнього в небезпеці.

Стан небезпеки повинен відповідати такому рівню критичного стану жертви, за яким його відвернення не можливе без сторонньої допомоги. Критичність стану потерпілого може наставати через різні причини, як правило, суб'єктивні: малолітство, старість або інший безпорадний стан. Вони в більшості випадків існують у поєднанні з об'єктивними причинами: низькою температурою атмосферного повітря, обстановкою (наприклад, коли внаслідок дорожньо-транспортної пригоди особа залишається на проїжджій частині, на неї здійснює наїзд інший водій), сильним наркотичним чи алкогольним сп'янінням, хворобою тощо. Дія як суб'єктивних, так і об'єктивних факторів завжди спрямована на погіршення стану жертви. Проблемним є співвідношення стану небезпеки та дозволеної поведінки з урахуванням меж особистої недоторканності й загалом невід'ємних прав людини. Зазначене є фундаментальним під час визначення меж належної поведінки та юридичної відповідальності. На усвідомлення правильності власної поведінки значний вплив здійснюють аналогічні або схожі ситуації, за яких негативні наслідки не настали.

У підрозділі 1.2 «Стан і тенденції предикатних злочинів залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» на підставі дослідження матеріалів практики обґрунтовано, що вчиненню злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, як правило, передують інші злочини, до яких віднесено порушення правил безпеки дорожнього руху особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 КК України), тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (статті 121–128 КК України). Аналіз статистичної звітності Генеральної прокуратури України свідчить про збереження динаміки цих злочинів із незначними коливаннями, що відбуваються на тлі загальної аномії в суспільстві та деформації загальнолюдських цінностей. Аргументовано, що офіційна кількість зареєстрованих предикатних злочинів не відповідає фактичному стану злочинів цього виду. Така ситуація пояснюється процесами латентизації злочинності, що проявляється у вигляді як природної латентності внаслідок втрати довіри до правоохоронних органів, так і штучної, тобто маніпулювання даними офіційної статистичної звітності. Обґрунтовано, що криміналізація суспільства стає фундаментом для почуття безкарності, що у свою чергу є фактором розсіювання персональної відповідальності. У зв'язку із цим повсякденною практикою стають факти неповідомлення свідками про вчинення кримінальних правопорушень, замовчування сусідами фактів домашнього насильства тощо.

Другий розділ «Кримінологічна характеристика злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» складається із чотирьох підрозділів та

присвячений характеристиці стану, детермінації й особистісних властивостей осіб, які вчиняють злочини досліджуваного виду.

У підрозділі 2.1 «Кримінологічна характеристика кількісних і якісних показників залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» на підставі проведеного аналізу офіційних статистичних даних вдалося виявити закономірності й тенденції злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України. Так, встановлено, що ці злочини вчиняються, як правило, у трьох сферах життєдіяльності людини – сімейно-побутовій сфері, дозвілєвій сфері та сфері дорожнього руху. Динаміка зберігає сталу тенденцію з незначним приростом зареєстрованих злочинів (у 2013 р. – 236, у 2014 р. – 201, у 2015 р. – 175, у 2016 р. – 254, у 2017 р. – 270) і в окремих випадках не залежить від змін предикатних злочинів, передбачених статтями 121–125, 286 КК України. На підставі статистичної звітності здійснено перспективну екстраполяцію з використанням лінійної апроксимації з переносом динамічних рядів у період 2013–2017 рр. на 2018–2019 рр. Отримані дані свідчать про збереження тенденції до незначного приросту кількості зареєстрованих злочинів.

Географія поширення вчинення злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України, зберігає тенденцію до збільшення кількості зареєстрованих злочинів із південного сходу на північний захід. Як правило, злочини вчиняються в межах високоурбанізованих міст. На підставі дослідження статистичних закономірностей злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, та аварійності на автомобільних дорогах із постраждалими обґрунтовано, що вони не мають прямої залежності. Аргументовано, що найбільший рівень латентності щодо аналізованих злочинів спостерігається в сімейно-побутовій і дозвілєвій сферах.

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» на підставі вивчення вироків у кримінальних справах за статтями 135, 136 КК України обґрунтовано, що злочини у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчиняються особами внаслідок стереотипізації поведінки через деформацію загальнолюдських цінностей, байдужість до проблем оточуючих, відмову у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення безпеки близьких. До того ж вчинення злочинів у сімейно-побутовій і дозвілєвій сферах характерне в більшості випадків для осіб із досить низьким ціннісно-культурним рівнем і високим рівнем соціально-педагогічної занедбаності, які ведуть аморальний та антигромадський спосіб життя, зловживають алкогольними напоями, займаються бродяжництвом тощо. Під час дорожньо-транспортних пригод не виявлено такої закономірності, вчинення злочину здебільшого ситуативне у зв'язку зі стресовою ситуацією, алкогольним сп'янінням тощо.

Встановлено, що злочини в досліджуваній сфері вчиняють здебільшого чоловіки (78,53%). Однак розподіл за статевую ознакою змінюється залежно від сфери вчинення злочинів: жінки в 63,41% випадків вчиняли злочини щодо дітей, осіб похилого віку в сімейно-побутовій сфері; для чоловіків характерні всі аналізовані сфери (68,67%). Доведено, що найбільш схильні до вчинення злочинів особи у віці до 30 років.

У сімейно-побутовій і дозвіллевій сферах, як правило, злочини вчиняються особами, які мають низький освітній та інтелектуальний рівень. Таким особам складно сформулювати свою думку, у них низький рівень граматичної освіченості, нерідко є труднощі в поясненні власних вчинків. Вказане є як фактором, так і наслідком надмірного споживання алкогольних напоїв. Варто зазначити, що така поведінка осіб не пов'язана з певними психологічними захворюваннями та серйозними відхиленнями. Злочини досліджуваного виду вчиняються в більшості випадків одноособово, що пов'язано як зі сферою життєдіяльності людини, так і з об'єктивною стороною цих видів злочинів. Обґрунтовано, що ключовим фактором у виборі поведінки є анонімність вчиненого діяння (у сфері дорожнього руху). Вчинення злочинів досліджуваного виду особами, які мають судимості, трапляється у сфері дорожнього руху в 9,82%, у сімейно-побутовій сфері – у 36,59%, у дозвіллевій сфері – у 47,37%.

У підрозділі 2.3 «Концепція диспозиційної регуляції поведінки осіб під час вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» досліджено регулятивні функції різноманітних станів готовності особистості до вчинення злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України. Обґрунтовано, що чим частіше виникають окремі потреби в типових умовах життєдіяльності індивіда, тим швидше формується диспозиція особистості, тобто оптимальна модель поведінки, що включає етапи, які виникають послідовно: конфлікт – вирішення шляхом застосування сили – залишення потерпілого без надання допомоги.

На формування диспозитивного рівня поведінки впливають умови життєдіяльності індивіда. Так, вибір кола спілкування здійснюється за спільними інтересами, соціальним становищем, матеріальним достатком тощо. Упродовж тривалого періоду основні вимоги, спрямованість, ідеї групи, до якої включений індивід, залишаються незмінними. У зв'язку з цим формування диспозиції особистості не відбувається раптово, воно підкріплюється соціальним, практичним, професійним і ціннісним досвідом та в момент виникнення потреби й за наявності умов актуалізує диспозицію особистості, яка за тотожних потреб та умов життєдіяльності є відносно сталою, однак і вона може змінюватися під впливом раптового емоційного стресу, гніву, що, як правило, не властивий конкретному індивіду. Під час побудови моделі поведінки та визначення місця в ній злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України, необхідно мати на увазі, що вони є одним із прогнозованих наслідків.

Доведено, що в сімейно-побутовій або дозвіллевій сферах наявність свідків не є фактором, що стримує від вчинення таких злочинів. Навпаки, після конфлікту, що був пов'язаний із нанесенням тілесних ушкоджень, у таких компаніях є майже неприйнятним надання допомоги іншій стороні як винуватцем, так і свідками. Поведінка індивіда пояснюється, з одного боку, бажанням ствердити власне значення в групі як автономної одиниці групи, а з іншого – демонстрацією сприйняття загальних правил і норм поведінки в конкретній групі. До того ж не має значення те, що така спрямованість та поведінка є антигромадською й соціально шкідливою. Це відбувається через необхідність задоволення середнього рівня потреб – повноцінної комунікації в мікрогрупі.

Встановлено, що посткримінальна поведінка індивідів, які вчинили злочини, передбачені статтями 135, 136 КК України, характеризується в більшості випадків розкаянням та сприянням слідству в розкритті злочину. Така поведінка настає в більшості випадків, коли про злочин стає відомо правоохоронним органам, а тому вона є невід'ємною частиною психологічної побудови моделі захисту й бажання зменшити міру кримінальної відповідальності, адже інші дії, які вказували б на щире каяття, не завжди характерні для таких осіб (наприклад, відшкодування шкоди здійснюється в 50% випадків).

У підрозділі 2.4 «Детермінація злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» досліджуються фактори спричинення й відтворення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. З огляду на специфіку предмета дослідження окрему увагу присвячено детермінації злочинів, що передують діянням, передбаченим статтями 135, 136 КК України, а саме порушенню правил безпеки дорожнього руху особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 КК України) та тілесним ушкодженням різного ступеня тяжкості (статті 121–128 КК України).

На підставі емпіричних даних обґрунтовано, що до факторів, які детермінують вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, належать суб'єктивні (диспозиційність, деформація правосвідомості, дифузія відповідальності) та об'єктивні (дисфункція сім'ї як соціального інституту, маргіналізація частини суспільства тощо). Зазначені фактори впливають не лише на досліджувані види злочинів, а й на предикатні, що підтверджується аналізом матеріалів практики. До того ж ключовим фактором, який здійснює вплив на вибір конкретної моделі поведінки, є стереотипізація життєдіяльності конкретного індивіда внаслідок деформації загальнолюдських цінностей.

Третій розділ «Особливості попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» складається з двох підрозділів та розкриває проблемні

питання щодо попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та зміст заходів попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані»* доведено, що попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, необхідно здійснювати з урахуванням особливостей детермінації з використанням соціально-економічних, ціннісно-виховних, інформаційних, організаційно-технічних, віктимологічних заходів.

Обґрунтовано, що дієвим інструментом попередження злочинів цього виду є соціальна політика, яка включає, з одного боку, забезпечення фізичної безпеки індивіда, а з іншого – пропагування правильності та необхідності взаємодопомоги серед членів усього суспільства. Необхідним вбачається формування єдиної антиалкогольної політики серед усього населення (у тому числі серед молоді), спрямованої на зменшення вживання спиртних напоїв, оскільки зараз така діяльність є несистемною, здебільшого фрагментарною та застосовується або в окремих сферах, або в окремих регіонах України.

Особливу увагу звернуто на необхідність формування загальнолюдських цінностей у молодого покоління. Необхідне підвищення авторитету системи правоохоронних органів із метою зменшення рівня латентності злочинів досліджуваного виду. Встановлено, що діяльність правоохоронних органів спрямована, як правило, на попередження предикатних злочинів (за винятком залишення матір'ю своєї новонародженої дитини).

Аргументовано, що є потреба в посиленні інформаційної діяльності державних органів та освітніх закладів щодо окремих питань надання першої домедичної допомоги. Необхідне загострення уваги під час навчання водіїв та їх екзамнування на особливостях поведінки після дорожньо-транспортних пригод. У дозвілєвій сфері ключовим є роз'яснення щодо недопустимості застосування насильства під час вирішення конфліктних ситуацій, а також щодо необхідності надання допомоги потерпілим або звернення до медичних закладів жертвам насильства. У сімейно-побутовій сфері варто в медичних закладах і закладах освіти здійснювати інформування батьків щодо їхніх прав та обов'язків. Необхідно звертати увагу на інформування вагітних жінок щодо існування проекту «Вікно життя», наприклад, у випадках, коли жінки ведуть антигромадський, аморальний спосіб життя або перебувають у скрутному матеріальному, психологічному стані.

Доведено, що ефективним є застосування заходів індивідуального попередження злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України, та злочинів, що їм передують, як правило, насильницьких. Пріоритетною повинна бути корекція усталеної поведінки індивіда шляхом впливу на умови його життєдіяльності. Необхідне застосування корекційних програм до кривдників, що включають обмеження в спілкуванні як із жертвою насильства, так і з колом спілкування, яке негативно впливає на поведінку кривдника; обмеження пересування в нічний час; добровільні або примусові програми

лікування від алкогольної, наркотичної залежності; корекція агресивної поведінки.

Одне зі значних місць у попередженні злочинів дослідженого виду посідає віктимологічна профілактика, яка повинна здійснюватися за двома напрямками: а) віктимологічна профілактика злочинів, що передують залишенню в небезпеці; б) віктимологічна профілактика злочинів, що передують ненаданню допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Окрему увагу звернено на специфіку профілактики дифузії відповідальності.

У *підрозділі 3.2 «Кримінально-правова відповідальність у механізмі попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані»* обґрунтовано, що в контексті попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, кримінальна відповідальність виконує функції як загальної, так і приватної превенції. Як показують результати аналізу матеріалів практики, превентивний вплив на злочинців здійснює не обсяг покарання, а його невідворотність, тобто об'єктивна можливість притягнення до кримінальної відповідальності. Таким чином, кримінально-правові норми не лише встановлюють вид поведінки, за яку настає кримінальна відповідальність, а й є мірою її диференціації з поділом на суспільно неприйнятну та кримінально карану. Доведено, що кримінальна відповідальність є одним із дієвих елементів механізму попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Тобто кримінальний закон у контексті досліджуваних злочинів формує у свідомості населення негативне ставлення до байдужості та порушення загальноприйнятих норм допомоги в суспільстві. Окрему увагу звернено на питання ефективності кримінального закону, тобто його дієвості. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність удосконалення кримінально-правової норми в частині зміни законодавчої конструкції від формального до матеріального складу та доповнення санкції статті додатковими видами покарань, що не пов'язані з позбавленням волі, до яких віднесено штраф і громадські роботи.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, зокрема такі:

1. Криміналізація залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є соціально зумовленою й необхідною. Відносини, що передбачають захист найбільш вразливих і незахищених верств населення та передбачені в нормах кримінального закону, спрямовані на нормальне функціонування сучасного суспільства. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, — це вчинок, який можна піддавати оцінці із соціальної й

морально-етичної позицій лише в тому разі, якщо він є винним, тобто свідомим і вольовим. Особа, яка відмовилася втручатися в ситуацію, що склалася навколо потерпілого, має усвідомлювати факт знаходження останнього в небезпеці. Стан небезпеки повинен відповідати такому рівню критичного стану жертви, за якого його відвернення не можливе без сторонньої допомоги. Проблемним є співвідношення стану небезпеки та дозволеної поведінки з урахуванням меж особистої недоторканності. Зазначене є ключовим питанням під час визначення меж належної поведінки та юридичної відповідальності.

2. Вчиненню злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України, як правило, передують інші злочини, до яких віднесено порушення правил безпеки дорожнього руху особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 КК України), тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (статті 121–128 КК України). Аналіз емпіричних даних свідчить про їх сталу динаміку з незначними коливаннями, що відбувається на тлі загальної аномії в суспільстві та деформації загальнолюдських цінностей. У зв'язку із цим усталені й законодавчо закріплені обов'язки щодо піклування про близьких не завжди спрацьовують, що пов'язано з деформацією ціннісних орієнтирів, егоцентричною стереотипізацією поведінки. Аргументовано, що рівень зареєстрованих предикатних злочинів не відображає реальну криміногенну обстановку в країні та пов'язаний із процесами латентизації, що проявляється у вигляді як природної латентності внаслідок втрати довіри до правоохоронних органів, так і штучної латентності через маніпулювання даними статистичної звітності.

3. На підставі проведеного аналізу кількісних і якісних показників виявлено закономірності та тенденції злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Так, встановлено, що досліджені види злочинів вчиняються, як правило, у трьох сферах життєдіяльності людини (сімейно-побутовій, дозвіллевій і сфері дорожнього руху). Динаміка кількості зареєстрованих злочинів має сталу тенденцію (у 2013 р. – 236, у 2014 р. – 201, у 2015 р. – 175, у 2016 р. – 254, у 2017 р. – 270), до того ж майже не залежить від змін предикатних злочинів. Встановлено, що на настання суспільно небезпечних наслідків впливають природні фактори (наприклад, температура атмосферного повітря, час доби), що відповідає аварійності на дорогах і конфліктним ситуаціям між людьми. З'ясовано, що злочини вчиняються в межах високоурбанізованих міст (у сімейно-побутовій і дозвіллевій сферах) та автошляхів (у сфері дорожнього руху). Найбільший рівень латентності спостерігається в сімейно-побутовій і дозвіллевій сферах.

4. Злочини у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчиняються особами внаслідок стереотипізації поведінки через деформацію загальнолюдських цінностей, байдужість до проблем оточуючих, відмову у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення безпеки близьких. У сімейно-побутовій і дозвіллевій сферах

вчинення злочинів характерне здебільшого для осіб із досить низьким ціннісно-культурним рівнем і високим рівнем соціально-педагогічної занедбаності, які ведуть аморальний та антигромадський спосіб життя, зловживають алкогольними напоями, займаються бродяжництвом тощо. У сфері дорожнього руху не виявлено такої стійкої закономірності, вчинення злочину є здебільшого ситуативним у зв'язку зі стресовою ситуацією, алкогольним сп'янінням тощо. Ключовим фактором вибору моделі поведінки у сфері дорожнього руху є латентність вчиненого діяння.

5. Стан готовності особистості до залишення в небезпеці або ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, актуалізується диспозицією особистості. Її формування залежить від кількості й інтенсивності появи тотожних потреб у конкретних умовах життєдіяльності індивіда. Під час вибору моделі поведінки ключовими є диспозиції найвищого рівня, що визначають ціннісну спрямованість особистості. Поведінка індивіда пояснюється, з одного боку, бажанням ствердити власне значення в групі як автономної одиниці групи, а з іншого – демонстрацією сприйняття загальних правил і норм поведінки в конкретній групі. Це відбувається через необхідність задоволення середнього рівня потреб – повноцінної комунікації в мікрогрупі.

6. Факторами, що детермінують вчинення злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, є суб'єктивні (диспозиційність, деформація правосвідомості, дифузія відповідальності) та об'єктивні (дисфункція сім'ї як соціального інституту, маргіналізація частини суспільства тощо). Зазначені фактори впливають не лише на досліджувані види злочинів, а й на предикатні злочини, що підтверджується проведенням аналізом матеріалів практики та статистичною звітністю правоохоронних органів. До факторів, що впливають на настання суспільно небезпечних наслідків, віднесено природні та фізіологічні чинники. Фактором, який впливає на вибір поведінки під час вчинення злочинів дослідженого виду, є стереотипізація поведінки, в основі якої лежить байдужість до проблем оточуючих людей.

7. Заходи попередження необхідно здійснювати з урахуванням специфіки злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. За змістом вони поділяються на соціально-економічні, кримінально-правові, ціннісно-виховні, інформаційні, організаційно-технічні, віктимологічні заходи. Необхідність застосування комплексного підходу щодо попередження злочинів досліджуваного виду пояснюється структурою умов життєдіяльності та конкретними потребами в межах концепції диспозиційної регуляції поведінки індивіда. До того ж найвищий рівень в ієрархії диспозиційної структури індивіда становить система ціннісних орієнтацій на цілі життєдіяльності й засоби їх досягнення, формування яких відповідає вищим соціальним потребам індивіда в саморозвитку та самовираженні. Попередження злочинів,

передбачених статтями 135, 136 КК України, на сучасному етапі діяльності правоохоронних органів фактично не здійснюється, оскільки вони розцінюються як супутні злочини.

8. Актуальною є потреба в посиленні інформаційної діяльності державних органів та освітніх закладів щодо надання першої домедичної допомоги та звернення до медичних закладів. Необхідним є загострення уваги під час навчання водіїв та їх екзаменування на особливостях поведінки в кризових ситуаціях, наприклад, під час дорожньо-транспортних пригод. У сімейно-побутовій сфері необхідно в жіночих консультаціях, пологових будинках здійснювати інформування батьків щодо їхніх прав та обов'язків, особливостей дитячих захворювань і необхідних заходів за умови їх виявлення, щодо обов'язковості термінового звернення до медичних закладів у критичних ситуаціях із дітьми. Варто звертати увагу на інформування вагітних жінок щодо існування проекту «Вікно життя» у випадках, коли жінки ведуть антигромадський, аморальний спосіб життя або перебувають у скрутному матеріальному, психологічному стані.

9. Ефективним є застосування заходів попередження злочинів, передбачених статтями 135, 136 КК України, та злочинів, що їм передують, як правило, насильницьких, на індивідуальному рівні. Пріоритетною має бути корекція диспозиції індивіда шляхом впливу на умови його життєдіяльності. Необхідним є застосування корекційних програм до кривдників, що включають обмеження в спілкуванні як із жертвою насильства, так і з колом спілкування, яке негативно впливає на поведінку кривдника, обмеження пересування в нічний час, добровільні або примусові програми лікування від алкогольної, наркотичної залежності, корекцію агресивної поведінки. Вказана діяльність повинна бути спрямована на зміну стереотипної моделі поведінки, виховання почуття відповідальності та необхідності надання допомоги або звернення до компетентних органів у разі необхідності надання допомоги, коли є загроза життю й здоров'ю людей, за можливості надати таку допомогу.

10. Значне місце в механізмі попередження злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, посідає кримінальна відповідальність. У контексті досліджуваних злочинів вона виконує функцію загальної та приватної превенції. Загальнопопереджувальний потенціал кримінальної відповідальності виражається не в тяжкості чи суворості покарання, а в його невідворотності, тобто реальній можливості його застосування. Отже, кримінальний закон повинен формувати у свідомості населення негативне ставлення до злочину. Також особливу увагу звернено на питання ефективності кримінальної відповідальності, тобто її дієвості. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність удосконалення кримінально-правової норми в частині зміни законодавчої конструкції від формального до матеріального складу. Також звертається увага на необхідність доповнення санкції статті додатковими видами покарань, які не пов'язані з позбавленням волі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Махатадзе К.Г. Уголовная ответственность за преступления в медицинской сфере, связанные с неоказанием помощи. *Legea si viata*. 2016. № 10/2. С. 69–73.
2. Махатадзе К.Г. Кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинів, передбачених статтями 135 і 136 КК України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 31–34.
3. Махатадзе К.Г. Кримінологічна характеристика особистості осіб, які вчиняють злочини у виді залишення в небезпеці. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 30–32.
4. Махатадзе К.Г. Диспозитивна регуляція соціальної поведінки особи під час вчинення злочинів у вигляді залишення в небезпеці або ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя становищі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 3. С. 194–198.
5. Махатадзе К.Г. Загальносоціальні заходи профілактики злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя становищі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 2. С. 90–95.
6. Махатадзе К.Г. Спеціально-кримінологічні заходи попередження злочинів, передбачених статтями 135, 136 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1. Т. 2. С. 149–154.
7. Махатадзе К.Г. Криміналізація оставлення в опасности или неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии: социальный и правовой аспекты. *Legea si viata*. 2018. № 6. С. 121–125.
8. Махатадзе К.Г. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 20 травня 2016 р.): в 2 т. Одеса, 2016. Т. 2. С. 270–272.
9. Махатадзе К.Г. «Community policing» як новий підхід профілактики окремих видів насильницьких злочинів. *Одеські юридичні читання: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 10–11 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 290–293.
10. Махатадзе К.Г. Злочини, що посягають на життя і здоров'я людини шляхом бездіяльності: сучасний стан та тенденції. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 18 травня 2018 р.): в 2 т. Одеса, 2018. Т. 2. С. 262–266.
11. Махатадзе К.Г. Роль державного бюро розслідувань у протидії злочинів, передбачених статтями 135, 136 кк України. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 16 червня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 410–412.

АНОТАЦІЯ

Махатадзе К.Г. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані: кримінологічне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній кримінологічній науці спеціальним комплексним дослідженням злочинів у виді залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. У роботі розглянуто соціальні основи криміналізації, кількісні та якісні показники, детермінанти злочинів вказаного виду, особистісні властивості осіб, які вчиняють такі злочини.

Досліджено питання щодо регулятивних функцій диспозиційної структури особистості в контексті залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Встановлено фактори, що впливають на формування диспозицій особистості різних рівнів.

За результатами дослідження визначено науково обґрунтовані пропозиції щодо застосування соціальних, інформаційних та організаційних заходів попередження злочинів зазначеного виду.

Ключові слова: залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, криміналізація, небезпечний для життя стан, диспозиційна регуляція поведінки, детермінація злочинів, предкатні злочини, попередження залишення в небезпеці, корекція поведінки, кримінально-правова відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Махатадзе К.Г. Оставление в опасности и неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии: криминологическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является первым в отечественной криминологической науке специальным комплексным исследованием преступлений в виде оставления в опасности и неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии. Обосновано, что криминализация оставления в опасности и неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, социально обусловлена и необходима в современных условиях. Состояние опасности должно соответствовать такому уровню критического состояния

жертвы, при котором его предотвращение невозможно без посторонней помощи.

Предложена классификация преступлений в виде оставления в опасности и неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, в зависимости от сферы жизнедеятельности лица, совершающего такие преступления, с разделением на семейно-бытовую сферу, сферу досуга и сферу дорожного движения. Обосновано, что совершению преступлений, предусмотренных статьями 135, 136 Уголовного кодекса Украины, предшествуют другие преступления: нарушение правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта лицами, которые управляют транспортными средствами (статья 286 Уголовного кодекса Украины), телесные повреждения различной степени тяжести (статьи 121–128 Уголовного кодекса Украины).

Преступления в виде оставления в опасности и неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, совершаются лицами в результате стереотипизации поведения из-за деформации общечеловеческих ценностей, равнодушия к проблемам окружающих, отказе в исполнении своих обязанностей по обеспечению безопасности близких. Установлено, что совершение преступлений в семейно-бытовой сфере и сфере досуга характерно для лиц с достаточно низким ценностно-культурным уровнем и высоким уровнем социально-педагогической запущенности, которые ведут аморальный и антиобщественный образ жизни, злоупотребляют алкогольными напитками, занимаются бродяжничеством. Исследованы регулятивные функции различных состояний готовности личности к совершению преступлений, предусмотренных статьями 135, 136 Уголовного кодекса Украины. На формирование диспозитивной структуры влияют условия жизнедеятельности индивида.

Исследованы регулятивные функции различных состояний готовности личности к совершению преступлений, предусмотренных статьями 135, 136 УК Украины. Обосновывается, что чем чаще возникают отдельные потребности в типичных условиях жизнедеятельности индивида, тем быстрее формируется диспозиция личности, то есть оптимальная модель поведения.

На формирование диспозиционного уровня влияют условия жизнедеятельности индивида. Так, выбор круга общения осуществляется по интересам, социальному положению, материальному достатку и другим факторам. Диспозиция личности при тождественных потребностях и условиях жизнедеятельности является относительно постоянной, однако и она может меняться под влиянием внезапного эмоционального стресса, гнева, не свойственных, как правило, конкретному индивиду.

Определены факторы, которые детерминируют преступления, предусмотренные статьями 135, 136 Уголовного кодекса Украины, а также осуществлена их классификация на социальные (дисфункция социальных институтов, деформация правосознания, маргинализация части общества и так далее), психологические (диспозитивность, диффузия ответственности, или

синдром Дженовезе). К факторам, влияющим на наступление общественно-опасных последствий, отнесены природные и физиологические факторы.

Обосновано, что предупреждение преступлений в виде оставления в опасности и неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, осуществляется по нескольким направлениям: социальная работа; совершенствование законодательства; организационные и информационные мероприятия. В контексте предупреждения преступлений в виде оставления в опасности и неоказания помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, уголовная ответственность выполняет функции как общей, так и частной превенции. Уголовный закон в контексте исследуемых преступлений, формирует в сознании населения негативное отношение к равнодушию и нарушению общепринятых норм помощи в обществе. Особое внимание обращается на вопрос эффективности уголовного закона, то есть, его действенности. В связи с этим обосновывается необходимость совершенствования уголовно-правовой нормы в части изменения законодательной конструкции: от формального к материальному составу.

Ключевые слова: оставление в опасности, неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии, криминализация, опасное для жизни состояние, диспозиционная регуляция поведения, детерминация преступлений, предикатные преступления, предупреждение оставления в опасности, коррекция поведения, уголовно-правовая ответственность.

SUMMARY

Makhatadze K.G. Leaving in danger and failure to aid a person who is in a life-threatening condition: criminological research. – Manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal Law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2018.

The thesis is the first in the domestic criminological science for a special comprehensive investigation of crimes in the form of abandonment in danger and failure to provide assistance to a person in a state of danger to life. It examines the social basis of criminalization, quantitative and qualitative indicators, determinants of the crime of the investigated type, personal qualities of those who commit such crimes.

The question of the regulatory functions of the dispositive structure in the context of abandonment in danger and failure to provide assistance to a person in danger is investigated. The factors influencing the formation of dispositions of different levels are established.

According to the results of the study, scientifically substantiated proposals for the application of social, informational, and organizational measures for the prevention of crimes of the investigated species are determined.

Key words: abandonment in danger, failure to provide assistance to person in dangerous state of life, criminalization, quantitative and qualitative indicators, dispositive structure, determination of crimes, prevention of leaving in danger and failure to give assistance to person in life-threatening condition.

Підписано до друку 02.11.2018. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 1,4. Тираж 100 прим. Зам. № 1810/16.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.